Ястремська І.*

ВПЛИВ ЯВИЩА НЕЛЕГАЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ЯДЕРНИМИ МАТЕРІАЛАМИ НА РЕГІОНАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ

Поодинокі випадки витоку ядерних матеріалів на міжнародний чорний ринок мали місце й раніше, висловлюється також думка про те, що мережа А.К.Хана лише незначна частина цього ринку, проте пакистанському фізику-ядерщику вдалося організувати його структуру, вивівши її на нечуваний доти рівень консолідації та впорядкованості. Сама мережа являла собою щось на кшталт експортно-імпортного підприємства, ключовим компонентом якого виступали так звані індивідуальні постачальники, які базувалися в Німеччині, Малайзії, ПАР, Швейцарії, Туреччині, Великобританії та ОАЕ, всього в мережі було задіяно близько 50 осіб, які й сприяли д-ру А.К.Хану в постачанні ядерних технологій державам-клієнтам, впродовж близько 20 років [1]. Запрацювала мережа після того, як А.К.Хан залишив своє місце роботи (1972-1976 рр.) в Європейському консорціумі зі збагачення урану «ЮРЕНКО» (URENCO), що знаходиться в Нідерландах, та втік до Пакистану, прихопивши з собою викрадені креслення центрифуг типу G-1 та G-2, модифікований варіант яких (P-1 та P-2) був покладений в основу пакистанської програми збагачення урану, що й мало результатом створення пакистанської атомної бомби [2]. Наприкінці 1980-х рр. А.К. Хан почав замовляти більшу кількість компонентів ядерних центрифуг від іноземних постачальників, аніж потребувала пакистанська ядерна программа, а потім потай спродував надлишки третім країнам.

Аналіз діяльності мережі А.К.Хана надає чимало практичних даних для ставших уже класичними дебатів між так званими оптимістами та песимістами ядерного розповсюдження, тобто між теоретиками, які стверджують що ядерна зброя на регіональному рівні створюватиме ефект стримування за аналогію до ядерного протистояння двох наддержав часів холодної війни, виступаючи таким чином одним із основних інструментів забезпечення регіональної стабільності та їхніми опонентами. Аргументи оптимістів базуються на тому, що держава виступає неподільним та раціональним актором міжнародних відносин та здатна легко забезпечити повний контроль над ядерним потенціалом та технологіями, добре усвідомлюючи вірогідні ризики. В нашій статті ми наводимо факти, які суперечать цим твердженням. Передусим, про унітарний централізований контроль держави над ядерними технологіями в данному випадку не може бути й мови, оскільки А.К.Хан діяв як недержавний актор міжнародних відносин у співробітництві з недержавними поставниками, керуючись швидше пріоритетами власного зиску, аніж забезпечення безпекових інтересів держави. Щоправда, більшість дослідників схиляється до того, що А.К. Хан був у змові з державними посадовцями, військовими та представниками спецслужб (зокрема, міжвідомчої розвідки Пакистану – ISI) високого рівня, проте в жодному разі це не дає підстав стверджувати, що він виступав від імені Пакистанської держави, на чому наголошував в своїй офіційній заяві колишній Президент ІРП

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

© Ястремська І., 2011

П.Мушарраф[3]. Також слід зауважити, що мережа ядерної контрабанди продовжувала успішно функціонувати і після того, як згадані індивідууми зходили зі сцени.

Не виглядає переконливо з точки зору забезпечення національних пакистанських інтересів факт співробітництва з Іраном – адже на той час пакистано-іранські відносини погіршувались, гостро стояла проблема Белуджистану, тож набуття Іраном ядерного статусу суперечило безпековим інтересам Пакистану та регіональній стабільності субконтиненту загалом [4]. Якщо це була спроба зміцнення відносин із західним сусідом, то вона зазанала поразки – індо-іранські відносини є кращими, аніж пакистано-іранські, якщо ж рушійною силою було лише прагнення А.К. Хана до економічної вигоди, тоді поразки зазнає твердження оптимістів ядерного нерозповсюдження, що держава може легко контролювати чутливі ядернії технології, будучи свідомою щодо високої ціни втрати належного контролю над ними. Аналогічне абстрагування від зовнішньополітичних реалій та нехтування категоріями безпеки вбачаємо і у нелегальній торгівлі з Лівією, яка давала незначний прибуток в порівнянні з крупними сумами, отримуваними Пакистаном за свою роль у глобальній війні з терроризмом, проте загрожувала припиненню подібного фінансування у разі скандального викриття. У випадку ж співробітництва з Північною Кореєю складно обґрунтувати доцільність бартеру чутливих ядерних технологій на застарілі зразки рідкотопливних ракет, які КНДР вільно продавала будь-яким зацікавленим державам. Безумовно, Пакистанська держава несе значну відповідальність за підпільні ядерні махінації вченого, надавши в 1976 р. А.К. Хану широку автономію та повноту прийняття рішень в питаннях реалізації ядерної програми та контролю за пов'язаними з нею фінансовими потоками. Контроль над конкуруючою Пакистанською Комісією з атомної енергетики був значно більш жорстким, певно саме тому ПКАЕ не була залучена до діяльності чорного ринку. Дослідження мережі А.К.Хана окреслює певні межі доцільності використання терміну «держава» як аналітичного концепту, квінтесенцію чого складає усвідомлення процесу прийняття ключових рішень з питань імплементації пакистанської ядерної програми, як вкрай персоніфікованого за самою своєю суттю. Пакистанська держава власною особою не приймала ядерних рішень, їх приймали окремі політичні лідери – З.А. Бхутто, М. Зія-уль-Хак, Г.І.Хан, М.А.Бег та А.К.Хан – нерідко потай та уникаючи зовнішнього контролю з боку вповноважених на те компетентних органів, яким мали б бути підзвітні, враховуючи цю специфіку доцільно вести мову про необхідність звернення до біхевіористського підходу та відхилення від розуміння держав як «більярдних шарів, що балансують на площині». Діяльність мережі А.К. Хана детермінує ще одну вкрай чутливу для регіональної стабільності Південної Азії проблему потрапляння ядерних технологій до рук міжнародних терористів, приміром Аль-Каїди. В 2001р. в Пакистані були затримані два фізика-ядерщика Султан Башируддин Махмуд (колишній директор Комісії з атомної энергетики Пакистана) та Чоудрі Абдул Масджид (колишній директор пакистанського військового підприємства New Labs) за звинуваченням у тому, що під час неодноразових поїздок до Афганістану вони особисто бачились із Усамою Бен Ладеном та могли передати йому секрети виробництва ядерної зброї [5].

Отже, підсумовуючи вищесказане, доходимо наступних висновків: Нелегальна торгівля ядерними матеріалами уможливлює, чи принаймні на багато років пришвидшує набуття ядерної зброї другим членом Південноазійської дихотомії – Пакистаном, опосередковано призводячи таким чином до появи ефекту ядерного стримування на регіональному рівні. Аналіз діяльності ядерної мережі А.К.Хана вказує на очевидну концептуальну аморфність та функціональну незавершеність аргументів оптимістів ядерного розповсюдження, підкресюючи, що держава нерідко керується іншими мотива-

ціями окрім зменшення ядерних ризиків, будучи змушеною балансувати між конкретними, цілковито реальними безпековими загрозами та необхідністю забезпечувати гіпотетичну ядерну стабільність, нерідко віддаючи перевагу першому, особливо на початкових етапах розвитку ядерної програми. Симптоматичним в контексті забезпечення регіональної стабільності виступає той факт, що Пакистан – країна, звідки виникла підпільна ядерна мережа, являє собою головну, якщо не найбільшу небезпеку з точки зору потрапляння ЗМЗ до рук до рук терористів та ісламістськи налаштованих радикалів у випадку коллапсу державної влади в Пакистані, перетворення його на так звану failed state та приходу до керування країною ісламістів-радикалів, хоча такий розвиток подій видається можливим лише в тому разі, якщо останніх підтримає пакистанська армія.

Література

1. Corera G. Shopping for Bombs: Nuclear Proliferation, Global Insecurity, and the Rise and Fall of the A. Q.Khan Network // Oxford University Press - 2006 –288 p.
2. Albright D. and Hinderstein C. Unraveling the A. Q. Khan and Future Proliferation Networks //The Washington Quarterly - Spring 2005,№ 28:2 - pp. 111–128.
3. Сотников В.И. О деятельности нелегальной «ядерной сети» А.К. Хана http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/10-12-08a.htm#top
4. Non-Proliferation A. Q. Khan Nuclear Chronology // Carnegie Endowment for International Peace. Issue Brief. - September 7, 2005. - Vol. VIII, No. 8 - 10 p.
5. Sanger D.E. The Khan Network // Stanford Institute for international studies – June 2004 – p.12